

سرشناسه	محمد بن یغمور
عنوان و نام پدیدآور	سفینه ترمذ / تألیف محمد بن یغمور؛ به کوشش امید سروری.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات دکتر محمود افشار با همکاری انتشارات سخن، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۵۸۳ ص.
فروست	مجموعه انتشارات ادبی و تاریخی؛ ۱۹۰. گنجینه قلمرو زبان فارسی و ادبیات دری؛ ۵۰.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۹۴۲-۵۸-۳
وضعیت فهرست نویسی	فبا
موضوع	شعر فارسی -- مجموعه ها -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع	Persian poetry -- Collections -- Early works to 20th century
شناسه افزوده	سروری، امید، ۱۳۵۹ -
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ س ۷۳/م ۳۴۳ PIR
رده بندی دیویی	۸۱۰/۰۰۹
شماره کتابشناسی ملی	۴۴۹۵۲۵۱

سفینهٔ ترمذ

سفینهٔ ترمذ
محمد بن یغمور

تصحیح

امید سروری
با همکاری سید باقر ابطحی

مجموعه انتشارات
ادبی و تاریخی
موقوفات دکتر محمود افشار

[۵۰]

گنجینه زبان و ادبیات فارسی دری

هیأت گزینش کتاب و جوایز

دکتر سید مصطفی محقق داماد - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی - دکتر زاله آموزگار - دکتر جلال خالقی مطلق
دکتر محمود امیدسالار - کاوه بیات - دکتر حسن انوری - دکتر فتح الله مجتبایی
دکتر محمد افشین وفایی (مدیر انتشارات)

درگذشتگان

ایرج افشار - دکتر سید جعفر شهیدی - دکتر جواد شیخ الاسلامی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی

سفینه ترمذ
محمد بن یغمور

تصحیح امید سروری با همکاری سید باقر ابطحی

گرافیسٹ، طراح و اجرای جلد کاوہ حسن بیگلو

لیتوگرافی کوثر
چاپ متن و جلد دایره سفید
صحافی حقیقت
تیراژ ۱۱۰۰ نسخه
چاپ اول بهار ۱۳۹۶

ناشر

انتشارات دکتر محمود افشار

خیابان ولی عصر، بالاتر از چهارراه پارک وی، خیابان عارف نسبی
تلفن: ۲۲۷۱۳۹۳۶ دورنما: ۲۲۷۱۳۹۳۶

با همکاری انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، پلاک ۴۸

تلفن: ۵-۶۶۹۵۳۸۰۴ دورنما: ۶۶۴۰۵۰۶۲

تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستان‌ها

۵-۶۶۹۵۳۸۰۴

شورای تولیت

متولیان مقامی

رئیس مجلس - رئیس دیوان عالی کشور - وزیر فرهنگ (وزیر آموزش و پرورش)
وزیر بهداشت و درمان و آموزش پزشکی - رئیس دانشگاه تهران (یا معاونان اول هر یک از این پنج مقام) (طبق ماده ۲ و قننامه)

متولیان منصوب

دکتر سید مصطفی محقق داماد (رئیس شورا) - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی (جانشین: دکتر محمد اسلامی - بازرس)
سید محمود دعایی - دکتر علی محمد میر (جانشین: دکتر احمد میر)
ساسان دکتر افشار - آرش افشار (بازرس)

هیئت مدیره (منتخب شورای تولیت)

دکتر سید مصطفی محقق داماد رئیس هیأت مدیره - ابراهیم ابراهیمی نایب رئیس هیأت مدیره، معاون قضایی دیوان عالی کشور
امیر حسینی مظهری مدیرعامل - صمد محمودی بافتوت خوانهدار، حسابدار

موسسه فرهنگی هنری دکتر محمود افشار

دکتر سید مصطفی محقق داماد رئیس هیأت مدیره - دکتر محمد افشین وفایی مدیرعامل - آرش افشار بازرس

درگذشتگان

دکتر مهدی آذر - حبیب الله آموزگار - دکتر جمشید آموزگار
ایرج افشار، سرپرست عالی و بازرس (منسوب واقف، از ۱۳۶۳-۱۳۸۹) - مهر بانو دکتر افشار
مهندس نادر افشار - بهروز افشار یزدی - دکتر سید جعفر شهیدی، رئیس هیأت مدیره (از ۱۳۶۳ تا ۱۳۸۳)
دکتر جواد شیخ الاسلامی - اللهیار صالح - دکتر منوچهر مرتضوی - دکتر اصغر مهدوی - دکتر یحیی مهدوی - دکتر محمدعلی هدایتی

یادداشت واقف

اول

طبق ماده ۲۳ وقفنامه اول مورخ یازدهم دی ماه ۱۳۳۷ ه. ش. درآمد باید صرف ترجمه و تألیف و چاپ کتب و رسالات که با هدف این موقوفات موافق باشد و همچنین کمک به مجله آینده در صورت احتیاج و احتمالاً دادن جوایز به نویسندگان به شرح دستور این وقفنامه گردد.

دوم

هدف اساسی این بنیاد ملی طبق ماده ۲۵ وقفنامه تعمیم زبان فارسی و تحکیم وحدت ملی در ایران می باشد. بنابراین کتبی که با بودجه این موقوفات منتشر می شود باید مربوط به لغت و دستور و ادبیات فارسی و جغرافیای تاریخی و تاریخ ایران باشد. کتب کلاسیکی مدارس عمومی نباید با درآمد این موقوفات چاپ شود.

سوم

طبق ماده ۲۶ مقداری از کتب و رسالات چاپ شده با بودجه این موقوفات باید به طور هدیه و به نام این موقوفات به مؤسسات فرهنگی، کتابخانه ها و قرائتخانه های عمومی ایران و خارج و بعضی از دانشمندان ایران و مستشرقین خارجی فرستاده شود.

چهارم

چون نظر بازرگانی در انتشارات این موقوفات نیست و تا حدی تحمل زیان هم جایز است طبق ماده ۲۷ وقفنامه هیچ کتاب و رساله نباید کمتر از قیمت تمام شده و همچنین مبلغی زائد از بهای تمام شده با افزایش صدی ده تا بیست و پنج قیمت گذاری شود... این افزایش ۲۵ درصد به واسطه حداقل حق الزحمه فروشندگان و هزینه ای است که برای پست و غیره تحمیل می شود. از کتابفروشان تقاضا داریم که در این امر خیر ملی که ابداً جنبه تجارتي ندارد با ما یاری و تشریک مساعی بنمایند.

پنجم

بر اساس موافقت‌نامهٔ دوم (مورخ ۱۳۵۲/۴/۱۲) که میان واقف و دانشگاه طهران به امضاء رسیده، قسمتهای مهمی از رقبات، مانند جایگاه سازمان لغت‌نامهٔ دهخدا و محل مؤسسهٔ باستان‌شناسی به‌طور رایگان به دانشگاه طهران واگذار شده و رقبات دیگری هم با درآمد آنها طبق مادهٔ دوم برای اجرای مفاد وقف‌نامه که از جمله عبارت از دادن جوایز ادبی و نشر کتب تاریخی و لغوی راجع به ایران (به استثنای کتب درسی) می‌باشد در اختیار دانشگاه طهران قرار می‌گیرد که وصول نموده و به نام این موقوفات اعطا و نشر گردد.

ششم

چون طبق مادهٔ ۳ موافقت‌نامهٔ نامبرده مقرر شده است که از طرف ریاست دانشگاه یک نفر از متولیان این موقوفات که از طرف واقف به عضویت کمیتهٔ انتشارات بنیاد معین شده باشد برای سرپرستی ادارهٔ امور جوایز و نشر کتاب انتخاب شود ریاست دانشگاه آقای ایرج افشار را که از متولیان شورای تولیت است و از طرف واقف نیز به عضویت کمیتهٔ نامبرده معین شده به سمت سرپرست انتخاب و برقرار نمودند.

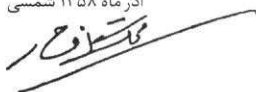
هفتم

چون نگارندهٔ این سطور به واسطهٔ کبر سن (۸۶ سال شمسی) از این پس نخواهم توانست به سرپرستی این کارها بپردازم، از این پس تمام اختیارات خود را در انتخاب تألیف و ترجمه و خرید کتب و غیره به فرزند ارشد خود ایرج افشار واگذار کردم. در این چند سال اخیر هم که ده جلد از تألیفات خودم از طرف موقوفات به طبع رسیده با کوشش و سرپرستی وی بوده است. کسانی که مایل به همکاری در تألیف یا ترجمه و نشر کتاب هستند می‌توانند به او مراجعه کنند. تنها شرط کار موافق بودن تألیف و ترجمه با هدف‌های این بنیاد، یعنی ترقی ملت و کشور و تعمیم زبان فارسی و تکمیل وحدت ملی در ایران که وطن مشترک و زبان رسمی و ملی همهٔ ایرانیان است می‌باشد.

هشتم

این یادداشت کلی برای چاپ در آغاز هر یک از نشریات این بنیاد نوشته شده است.

دکتر محمود افشاریزدی
آذرماه ۱۳۵۸ شمسی

تکمله سوم

کتبی که با بودجه این موقوفات طبع و توزیع می شود باید کاملاً منطبق با نیت واقف و هدف وقفنامه باشد. اگر همه تألیفات و مجموعه هایی که به قلم واقف منتشر شده و یا می شود صد درصد این مطابقت را ندارد به سبب این است که واقف قصد چاپ آنها را با مال خود داشت، ولی زمانی که دارایی خود را وقف عام مخصوصاً برای انتشارات کتب تاریخی و ادبی نمود چاپ کتب خود را هم که دارای همین جنبه هاست به عهده بنیاد واگذار کرد.

اما این مجوز آن نیست که تألیفات دیگر را هم از هر نوع که باشد و برسد چاپ نماید. کتب نظم و نثری از گذشتگان یا آیندگان با بودجه آن چاپ خواهد شد که هدف غایی واقف را که ترویج زبان دری و تحکیم وحدت ملی ایران است در برداشته، کتبی که بویی از ناحیه گرایی و جدایی طلبی و حکایت از رواج زبان های خارجی به قصد تضعیف زبان دری و دیگر چیزهای تفرقه آمیز و روش ها و سیاست های فتنه انگیز داشته باشد نباید با بودجه این موقوفات طبع و توزیع شود.

نکته دیگر آنکه چون شاید برای چاپ کتب و فرهنگ نامه فارسی که دایره مانند یعنی انسپیکلوپدی باشد و تاریخ کامل ایران که اوراق زیاد و هزینه بیشتر دارد، درآمد ماهیانه بنیاد کفاف خرج آنها را ندهد می توان با اندوخته بانکی این موقوفات چاپ نمود، به شرط آن که اجازه واقف در زمان حیات و موافقت شورای تولیت بعد از ممات یا هرکس و دستگاهی که قانوناً قائم مقام آنهاست باشد.

در تکمله دوم یادداشت واقف، منتشره در جلد سوم افغان نامه نگاشتم که کتب و رسالاتی که با بودجه این موقوفات چاپ می شود باید منزه باشد از تحریکات سیاسی، مخصوصاً آلوده نباشد به اغراض سیاسی خارجی در لفافه پژوهش تاریخی و ادبی ایران شناسی... و در پایان آن تکمله افزودم بیم داشتم که مبدا چنین رسالاتی سال ها بعد از ما نخواسته و ندانسته، به وسیله این بنیاد چاپ شود. پس لازم بود که در این یادداشت تذکری داده شود... عمده مخاطب این یادآوری ها بنیاد موقوفات خود ماست نه مؤسسات انتشاراتی دیگر که هر یک روش خاص خود را دارد و ما دخالتی در کار آنها نداریم.

تا زمانی که نویسنده این سطور متولی هستم و فرزند دانشمند من، ایرج افشار که به رموز نویسندگی کاملاً آگاه می باشد سرپرست انتشارات این بنیاد است، موجبی برای نگرانی نخواهد بود و بعد از ما هم امید است که این روش ادامه یابد. ان شاء الله

تکمله و تبصره

یادداشت واقف چند روز پیش از درگذشت (۲۸ آذر ۱۳۶۲) برای اطلاع نویسندگان. کتب نظم و نثری از گذشتگان یا آیندگان که با سرمایه و درآمد این بنیاد چاپ و توزیع می‌شود باید منطبق با نیت واقف و هدف وقفنامه باشد و مروج زبان دری در قلمرو این زبان و تحکیم وحدت ملی و تمامیت کشور ایران باشد و بویی از ناحیه‌گرایی و جدایی‌طلبی ندهد، و حمایت و ترویج از لهجه‌های محلی و زبان‌های خارجی به قصد تضعیف زبان فارسی دری نکند. خلاصه آنکه این کتاب‌ها و رسالات باید منزله باشد از روش‌های تفرقه‌آمیز و سیاست‌های فتنه‌انگیز، چه به‌طور مرموز و چه علنی مخصوصاً نباید آلوده باشد به اغراض سیاسی خارجی در لافافه پژوهش تاریخی، نژادی یا ادبی و فرهنگی و ایران‌شناسی.

کتب تاریخی و ادبی عالمانه خارجی که از عربی و ترکی و فرنگی و روسی به فارسی ترجمه می‌شود اگر دارای هر دو جنبه از سود و زبان باشد باید قسمت سودمند آنها ترجمه شود. قسمت زبان بخش اگر ترجمه شود باید به قصد مبارزه و مقابله عالمانه با آن باشد نه جاهلانه، زیرا گفته منطقی ممکن است مؤثر باشد، نه شانتاژ و هوجی‌گری. این بنیاد در انتشارات خود باید در هر حال از دروغ و ناسزا پرهیز کند. به گفته نظامی گنجوی:

چون‌توان راستی را دج کردن دروغی را نباید خرج کردن

برای چاپ و انتشار کتب و رسالات نه تنها هزینه و حق‌الزحمه نمی‌خواهیم، بلکه به سبب اهمیت فوق‌العاده سودمند بودن کتاب، جایزه نیز می‌پردازیم. این بنیاد در چاپ و انتشار کتاب‌های خود به‌طور مسلم ضرر مادی دارد، زیرا کمتر از ارزش تمام شدن از کاغذ و چاپ و غیره از راه فروش درآمد دارد. شاید بعضی تصور کنند که کار ما شبیه به معامله مرحوم ملانصرالدین باشد که تخم مرغ می‌خرد دانه‌ای دو شاهی، می‌پخت و رنگ می‌کرد و می‌فروخت یک شاهی! عقیده ما بر این است که اگر در این سود، ضرر مادی و مالی می‌کنیم سود معنوی که منظور ماست می‌بریم، و آن اینکه عقیده خود را که ترویج زبان دری و تحکیم وحدت ملی و تمامیت ارضی ایران است رواج می‌دهیم. این زبان را به حساب مصارف وقف در راه ایده‌آل و هدف ملی خود محسوب می‌داریم.

برای اطلاعات و توضیحات بیشتر لطفاً به تکمله منتشرشده در ابتدای کتاب‌های این بنیاد که اضافات و تفاوت‌هایی با هم دارد توجه فرمایید.

تقدیم به بزرگمرد ادب و فرهنگ فارسی و استاد گران قدرم
نجیب مایل هروی

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	هفده
مقدمه مصحح.....	نوزده
شرح احوال مدون.....	نوزده
آثار.....	بیست
سفینه ترمذ.....	بیست
۱. سبب تألیف.....	بیست
۲. محتوا و مضمون.....	بیست و یک
۱. ۲. شاعران این سفینه.....	بیست و یک
۱. ۱. ۲. شاعران مشهور.....	بیست و یک
۲. ۱. ۲. شاعران کمتر شناخته شده و ناشناخته.....	بیست و سه
۲. ۲. نحوه چینش و دسته بندی مضامین و مطالب.....	چهل و یک
۱. ۲. ۲. بر اساس محتوی و انواع ادبی.....	چهل و دو
۲. ۲. ۲. بر اساس قالب.....	چهل و سه
۳. ۲. ۲. بر اساس صنایع ادبی.....	چهل و پنج

۳. ۲. نوشته‌های محمد بن یغمور.....	چهل و هفت
۳. معرفی نسخه.....	چهل و هشت
۳. ۱. ویژگی‌های رسم الخطی و زبانی.....	پنجاه
۳. ۲. میزان اعتبار.....	پنجاه و سه
شیوه تصحیح.....	پنجاه و سه
تصاویر.....	پنجاه و پنج

سفینه ترمذ

۱.....	دیباچه
۹.....	قسم اول در توحید باری و موعظت و نصیحت و تنبیهات
۴۵.....	القسم الثانی فی القصاید المختار
۲۱۹.....	قسم سئوم در قصاید مصنوعه متفرقه
۲۶۳.....	القسم الرابع فی الهجا و المطایبه
۲۸۷.....	القسم الخامس فی المقطعات و هی عشره اقسام
۳۵۳.....	القسم السادس فی الغزلیات
۴۶۹.....	القسم السابع فی الرباعیات المتفرقه و هی ثمانية ابواب
۵۰۱.....	نمایه عام
۵۱۳.....	فهرست منابع

پیشگفتار

نخستین کسی که از وجود تنها نسخهٔ سفینهٔ ترمذ در کتابخانهٔ مدراس هند باخبر شد، شادروان سعید نفیسی بود که موفق شده بود در طی سفری که به هند داشته، تمامی و یا برخی از صفحات این نسخه را کپی بگیرد و با خود به ایران آورد. وی از این صفحات برای تکمیل جلد سوم تاریخ بیپتهی بهره گرفته و چون این تصاویر کیفیت خوبی نداشته، در مواردی دچار اشتباه و بدخوانی شده است.

بعد از نفیسی کسانی که به تصویر برخی از صفحات این متن دسترسی پیدا کردند امیرحسن عابدی و سید حسن عباس بودند که یافته‌های خود را با اغلاط، نواقص و اشتباهات فراوانی در مقاله‌ای تحت عنوان «بیاض ترمذ»، در «گفتارهایی پژوهشی در زمینهٔ ادبیات فارسی»^۱ به چاپ رساندند. اما گزارش مغلوط و ناقصی که آنها، در آثار خود ارائه کرده بودند همواره این حسرت را برای اهل فرهنگ و ادب در پی داشت که ای کاش، از این اثر، تصویری در دست بود و ای کاش، این متن تصحیح می‌شد و به چاپ می‌رسید.

برای سالیان متمادی هرچه پژوهشگران به دنبال این متن به سراغ متصدیان کتابخانهٔ مدراس رفتند با در بسته، روی عبوس و وعده‌های نافرجام مواجه شدند و کسی نتوانست تصویری از آن به دست بیاورد. مدتها گذشت تا اینکه جناب آقای سید باقر ابطحی در دوران خدمت خود در هند، بالاخره موفق شدند تصاویر سیاه و سفیدی از این متن به صورت کپی بر روی کاغذ به دست

۱. چاپ شده در انتشارات بنیاد موقوفات محمود افشار یزدی، ۱۳۷۷ و نیز همایی‌نامه، صص ۲۲۹-۲۴۶.

بیاورند. ایشان مدتها در صدد تصحیح این اثر بودند ولی بر اثر گذشت زمان و حوادث متعدد، تصاویر این متن را به همراه خود به ایران آوردند و کار معطل ماند. بنده با ایشان از طریق دوست عزیزم آقای جواد بشری، آشنا شدم و ایشان با سماحت طبع تصاویر این نسخه را که با خون دل به دست آورده بودند، در اختیار اینجانب قرار دادند تا تصحیح این متن به نتیجه برسد. پس از گذشت تقریباً سه سال، متن با دشواری‌های و ناخوانی‌های فراوان، حروف چینی و به طور ناقص تصحیح شد ولی این ناخوانی‌ها و افتادگی‌ها مانعی بزرگ برای چاپ آن بود. خوشبختانه در همین زمان مقاله فرهیخته گرامی، خانم آنا لیوا بلارت را در نامه بهارستان دیدم و پس از تماس با ایشان فهمیدم که در کمال ناباوری توانسته‌اند تصویر تمامی صفحات این نسخه را به صورت رنگی با پرداخت هزینه‌ای گزاف تهیه کنند. این عزیز ایران‌دوست، تمامی تصاویر را با ملاحظات در اختیار بنده قرار دادند و تقریباً مشکلات و ناخوانی‌های متن حل شد و تصحیح این متن پس از چند سال به پایان رسید.

در پایان لازم است از زحمات و الطاف این دوستان و بزرگواران که هر یک به نوعی مرا در روند تصحیح و چاپ این متن یاری کردند تشکر و قدردانی کنم.

از آقای سید باقر ابطحی و خانم آنا لیوا بلارت که تصاویر این مجموعه را در اختیار اینجانب قرار دادند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از آقایان بهروز ایمانی و جواد بشری که تصحیح این متن را به بنده پیشنهاد و واگذار کردند و اهمیت آن را به من متذکر شدند، سپاسگزارم.

قدردان دوستان عزیز آقایان بهروز ایمانی، عبدالرضا موسوی، سید محمد طباطبایی (منصور)، محمد افشین‌وفایی هستم که در خوانش برخی از مشکلات این متن به بنده یاری رساندند.

و در آخر از آقایان محمد افشین‌وفایی و مهدی رحیم‌پور، و همچنین بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی و آقای علی‌اصغر علمی، مدیر انتشارات سخن که در به چاپ رساندن این متن تلاش فراوانی کردند و مرا یاری دادند، سپاسگزاری و قدردانی می‌کنم.

امیدوارم محتوای این اثر در تحقیقات و پژوهش‌های دوستانان فرهنگ و ادب مفید واقع شود و بتواند نقاط تاریکی از تاریخ ادبیات فارسی را روشن کند.

امید سُروری (گلپایگانی)